

УДК 338.43.02:631.17

Н. О. Аверчева,к. е. н., доцент, в. о. завідувача кафедри загальноекономічної підготовки,
Херсонський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: 0000-0003— 4534-639X

Н. С. Дяченко,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: 0000-0002-1091-7168

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.23.26

НАПРЯМИ ЕФЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ БАЗИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

N. Avercheva,

PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department of General Economic Training,
Kherson State Agrarian and Economic University

N. Diachenko,

PhD student of the second (master) level of higher education,

Kherson State Agrarian and Economic University

DIRECTIONS OF EFFECTIVE FORMATION OF TECHNICAL AND TECHNOLOGICAL BASE OF FARMS

Досліджено особливості і проблеми формування техніко-технологічної бази фермерських господарств. На основі порівняльного аналізу рівня технічного забезпечення різних організаційно-правових форм аграрних підприємств визначено, що фермерські господарства мають найнижчий рівень забезпечення основними видами техніки. Виявлено позитивну динаміку наявності тракторів, комбайнів і основних сільськогосподарських машин у фермерських господарствах, що свідчить про наявність фінансових ресурсів для оновлення і модернізації техніко-технологічної бази за рахунок власних коштів та державної підтримки. Визначено, що структура енергетичних ресурсів є недосконалою з перевагою потужності засобів механізації виробничих процесів у рослинництві. Розробка плану техніко-технологічного розвитку фермерських господарств дозволить систематизувати процеси за певними періодами, галузями і видами виробництва, організувати матеріальне і фінансове забезпечення, мобілізувати матеріальні і трудові ресурси для реалізації поставлених цілей.

Peculiarities and problems of formation of technical and technological base of farms are researched due to the small size of land use, limited initial and equity, high cost of credit resources and distrust of banks to small forms of economic entities. Based on a comparative analysis of the level of technical support of various organizational and legal forms of agricultural enterprises, it is determined that farms have the lowest level of provision of basic types of equipment. The positive dynamics of the availability of tractors, combines, and basic agricultural machines in farms is revealed, which indicates the availability of financial resources for updating and modernization of the technical and technological base at the expense of own funds and state support. The level of equipment remains low and does not meet modern technological requirements. It is determined that the structure of energy resources is imperfect with the predominance of power mechanization of production processes in crop production; electric motors and equipment occupy a small share, indicating a low level of maintenance of basic production, development of processing, and storage. Research, innovation, and organizational measures to increase the level of mechanization of production processes and competitiveness of products on the market are proposed as a goal of improving the technical and technological base. It is proved that farms can respond quickly; use technological innovations and direct existing resources into new technological processes through cooperation with suppliers of material and technical resources that offer new technological processes and means of production. State support for farms is becoming an important component of financing technical upgrades and technology

improvements, but a limited number of farms receive it and payments are made late. Development of the plan of technical and technological development of a farm will allow systematizing processes on certain periods, branches, and kinds of manufacture, to organize material and financial maintenance, to mobilize material and labor resources for realization of the set purposes.

Ключові слова: техніка, технологія, фермерські господарства, техніко-технологічна база, енергетичні потужності, фінансове забезпечення.

Key words: machinery, technology, farms, technical and technological base, energy capacity, financial support.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Функціонування фермерських господарств створює передумови для підвищення ефективності аграрної економіки загалом на основі раціонального використання земельних, трудових та матеріально-технічних ресурсів. Реалізація потенціалу та нарощування виробництва кожного фермерського господарства, насамперед, залежить від техніко-технологічного забезпечення. На сучасному етапі загострюються проблеми технічного забезпечення господарств, що відповідно перешкоджають впровадженню сучасних технологій у виробничі процеси. На всіх етапах розвитку фермерських господарств діяли в умовах дефіциту фінансових ресурсів для у оновлення сільськогосподарської техніки, придбання високопродуктивного насіння, добрив і засобів захисту рослин, це негативно впливало на виконання технологічних вимог. На сучасному етапі формування ринку земель, фермерські господарства намагаються акумулювати грошові кошти для приватизації і залучення додаткових земельних угідь, що також негативно впливає на оновлення і приведення до сучасних вимог техніко-технологічної бази. Тому питання розвитку техніко-технологічної бази фермерських господарств на сучасному етапі розвитку аграрного сектору України є актуальним. Позитивне вирішення цього питання дасть можливість вийти на якісно новий рівень розвитку господарств в умовах конкурентного ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема ефективного розвитку фермерських господарств та матеріально-технічного забезпечення виробничих процесів залишається невирішеною з початку розвитку фермерського руху в Україні, тому привертає увагу науковців і практиків. Шляхи вирішення цієї проблеми висвітлюють у різних аспектах. Зокрема, Анисенко О.В., Бондаревський Р.О. вважають розвиток фермерських господарств та підвищення їх конкурентоспроможності однією із найскладніших проблем аграрного сек-

тора економіки, визначають негативні фактори розвитку фермерських господарств та можливості залучення різних джерел фінансування для реалізації цілей технічного і технологічного забезпечення [1, с. 37—40].

Прокопишин О.С. розкриває істотний економічний потенціал ведення ефективного фермерського господарювання в країні, проте наголошує на низькій технічній забезпеченості і капіталомісткості виробництва, відсутності прозорої інформаційної бази, що перешкоджає залученню інвестицій. Інвестиційна діяльність для підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств має охоплювати впровадження інвестицій саме у модернізацію виробництва [2, с. 292].

Агеєва І.В. розглядає напрями технічного забезпечення фермерських господарств шляхом формування організаційних форм спільного використання техніки та обґрунтовує доцільність створення кооперативів по технічному і технологічному обслуговуванню фермерських господарств [3, с. 165—170].

У статті Іванченко В.О., Крячко В.Г. розкрито специфіку лізингових операцій у сільському господарстві та проблеми їх здійснення стосовно фермерських господарств. Відзначені аспекти лізингу, які підтверджують його переваги перед іншими способами покращення матеріально-технічної бази та необхідність подальшого розвитку як ефективної форми технічного забезпечення фермерських господарств [4, с. 107—112].

Проте вважаємо доцільним і актуальним детальне дослідження зазначеної проблеми у комплексному поєднанні технічної і технологічної складової.

МЕТА І ЗАВДАННЯ СТАТТІ

Метою статті є визначення особливостей та напрямів формування техніко-технологічної бази фермерських господарств як основи забезпечення ефективності їх господарської діяльності.

Основні завдання для реалізації поставленої мети — обґрунтувати особливості техніко-

технологічного забезпечення фермерських господарств, визначити проблеми формування технічної бази та шляхи їх вирішення, дослідити сучасний стан техніко-технологічного забезпечення фермерських господарств, визначити основні проблеми формування і використання сучасних технологій у рослинництві і тваринництві, окреслити напрями оптимізації технічного забезпечення господарських операцій та можливих шляхів підвищення показників ефективності діяльності загалом.

Для узагальнення наукових досліджень за даною тематикою і визначення особливостей формування техніко-технологічної бази фермерських господарств використано монографічний метод для узагальнення наукових досліджень за темою, діалектичний метод — при визначенні механізмів взаємодії фермерських господарств із постачальниками техніки і технологічних новацій, економіко-статистичні методи — при аналізі динаміки і структури технічного забезпечення, конструктивний метод — для обґрунтування напрямів фінансування і пропозицій по підвищенню ефективності використання техніки і оптимізації технологічних процесів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Роль і місце фермерських господарств в аграрному секторі країни обумовлено такими факторами:

- вони забезпечують зростання обсягів та розширення асортименту сільськогосподарської продукції;
- виробляють продукцію з високим рівнем попиту на ринку, швидко реагують на зміни ринкової кон'юнктури;
- переважно раціонально використовують земельні, матеріальні, технічні та трудові ресурси на основі приватної власності та економічної і соціальної відповідальності;
- створюються умови для економії виробничих витрат, зменшення втрат сільськогосподарської продукції;
- підвищують ефективність використання та продуктивність основних факторів виробництва.

Крім того, фермери беруть безпосередню участь у вирішенні питань розвитку місцевих громад і сільських територій, адже податки, які вони сплачують до місцевих і центральних бюджетів сприяють розвитку соціально-економічних процесів країни, регіонів та сільських територій.

Особливості технічного і технологічного забезпечення фермерських господарств обумовлені тим, що вони починали діяльність на

початку 90-х років фактично без стартового капіталу, усталеного землекористування, коли використання землі на комерційних засадах було обмежено 50 га орних земель та 100 га сільськогосподарських угідь. Технічне забезпечення здійснювалось за рахунок власних або позикових коштів. Проте і на сучасному етапі господарська діяльність ведеться в умовах постійного дефіциту фінансових ресурсів, фермери сподіваються тільки на власні ресурсні можливості. Господарства відмовляються від використання банківських кредитів через високий рівень позичкового відсотка, а банківська система в свою чергу не довіряє малим формам господарств в аграрному виробництві через відсутність застави і високий рівень ризиків.

Фермери повинні забезпечити виробництво як технологічну систему взаємозалежних процесів, сировинними і технічними ресурсами з метою створення необхідної сільськогосподарської продукції. Потенційна виробнича спроможність фермерських господарств як здатність забезпечувати виробництво певного обсягу продукції належної якості, залежить від наявної техніко-технологічної бази. Розвиток техніко-технологічної бази виробництва за належних умов господарювання має супроводжуватися систематичним її оновленням, що потребує значних інвестиційних ресурсів.

Якщо розглядати техніко-технологічну базу фермерських господарств за натурально-речовим складом, то це сукупність спеціальних знарядь, предметів та засобів праці, за допомогою яких виробляється продукція. Основу техніко-технологічної бази фермерських господарств становлять знаряддя праці — трактори, автомобілі, сільськогосподарські машини, устаткування і обладнання для галузі тваринництва. Від рівня розвитку техніки залежать масштаби використання предметів праці — насіння, добрив, засобів захисту рослин і тварин, палива, різних видів сировини і енергетичних ресурсів, кормів, допоміжних матеріалів. Водночас сучасні умови ведення господарської діяльності спонукають фермерські господарства впроваджувати нові засоби виробництва, змінювати склад і структуру предметів праці на основі прискорення процесів ресурсозбереження і впровадження інноваційних та енергозберігаючих технологій у виробництво. Тому поточне використання засобів виробництва відбувається в умовах поступового їх оновлення, модернізації під впливом науково-технічного прогресу.

На відміну від інших господарюючих суб'єктів аграрної сфери, фермерські госпо-

Таблиця 1. Особливості формування техніко-технологічної бази фермерських господарств

Технологічна складова	Технічна складова
- технологічні операції виробництва продукції рослинництва і тваринництва	- енергетична база (сукупність установок і мереж для забезпечення виробництва всіма видами енергії)
- формування бази переробки продукції	- обладнання для переробки продукції, та створення переробних цехів і виробничих підрозділів
- транспортування, переміщення, складування, контроль та інші складові частини процесу виробництва і реалізації продукції	- техніка – трактори, зернозбиральні комбайни, автомобілі, сільськогосподарські машини, інвентар
- сукупність способів і прийомів використання сировинних, трудових і технічних ресурсів з метою виробництва сільськогосподарської продукції	- транспортні та переміщувальні машини й засоби
- комплекс технологічної документації загального і спеціального призначення	- технічна база інформаційних процесів – інформаційно-обчислювальна техніка та засоби зв'язку

дарства розбудовують власну техніко-технологічну базу в умовах одноосібного господарювання, з надто обмеженими фінансовими ресурсами та обіговими коштами, що обумовлює особливості її формування і напрями удосконалення (табл. 1).

Технологія виробництва у фермерських господарствах аналогічна більшості аграрних підприємств. На основі прийнятої у рослинництві і тваринництві технології сировина, матеріали інші предмети праці за безпосереднього впливу праці і природних процесів перетворюється на готову продукцію. Фермерські господарства виступають рівноправними суб'єктами на ринку технологій, безпосередньо співпрацюють з дилерськими компаніями, які пропонують нові високопродуктивні сорти і гібриди культур, нові види захисту, системи зрошення, удобрення, породи сільськогосподарських тварин і птиці та комбікорми, ветеринарні препарати для них. Крім того, фермерські господарства користуються послугами щодо впровадження нових технологій та новаціями вітчизняних науково-дослідних установ і організацій, які пропонують продукти наукових розробок. Тому технологія виступає завершальною ланкою і формою впровадження результатів наукових досліджень, засобом безпосереднього впливу сучасної науки на сферу виробництва.

Потреба в нових технологіях особливо актуалізується в періоди кризових явищ у функціонуванні господарств. Технологічні зміни є запорукою зростання обсягів реалізації та ефективності продукції, інтенсифікації процесів виробництва, підвищення прибутковості і стабілізації фінансового стану фермерського господарства загалом. Важливою характерною ознакою сучасних технологій в аграрній сфері є їх здатність постійно змінюватись під впливом науково-технічного прогресу і передового світового досвіду.

Тому саме фермерські господарства здатні швидко реагувати і використовувати інновації, з певним рівнем ризику спрямувати наявні ресурси у нові технологічні процеси. На цій основі фермерське господарство може бути вигідним партнером для дилерської фірми, яка пропонує до впровадження інноваційні технологічні процеси і засоби виробництва. Взаємовигідні умови співпраці обумовлені тим, що фермерське господарство виступає венчурним бізнесом для великої компанії і отримує сучасні засоби виробництва, при цьому рекламує і поширює досвід у інших господарствах, технологія відтворюється у розширених масштабах.

Проте, деякі технології є консервативними щодо змін, оскільки забезпечують стабільний дохід і прибуток, фермери активно їх використовують — це вирощування озимих і ярових зернових культур, соняшнику, ріпаку, які стали традиційними культурами у сівозміні.

Глобальні кліматичні зміни також вносять свої корективи у технологічний цикл аграрних підприємств. Наразі актуальними є адаптивні технології, які враховують підвищення середньодобових температур в період вегетації, продовження безморозного періоду, зміну термінів висіву, впровадження нових сортів традиційних і нових посухостійких культур.

Нові технології повинні бути спрямовані, в передусім, на збереження гумусного шару ґрунтів, підвищення ефективності використання сільськогосподарських угідь, вирощування культур із високим рівнем доходності. Ці вимоги стимулюють фермерів до постійного пошуку і експериментів з технологічними змінами. З метою підвищення конкурентоспроможності на ринку і віддачі з кожного гектара земель, фермерські господарства повинні вести моніторинг цін на продукцію, вивчати прогнози експертів щодо попиту і пропозиції на зов-

нішньому ринку, тобто мати повний обсяг інформації для прийняття правильних управлінських рішень щодо техніко-технологічних змін у виробництві.

Для фермерських господарств актуальні технології, які дають змогу постійно вдосконалювати здатність продукції задовольнити потреби споживачів, виробляти нові види або з новими якостями, що забезпечить зростання обсягів продажу і доходів. З огляду на це, перспективними для фермерських господарств є галузі овочівництва, садівництва і виноградарства, вирощування зелені і мікрозелені, спецій, ефіроолійних, енергетичних культур. Нішеві культури здатні забезпечити більший вихід продукції з одного гектара посівних площ, унікальність продукту на ринку і, відповідно, вищий рівень прибутковості в умовах обмеженості земельних ресурсів. У тваринництві до таких технологій належить вівчарство, вирощування водоплавної птиці на м'ясо, органічне виробництво молока, яєць, м'яса.

Використовувати певну технологію доцільно доти, доки вона придатна для випуску конкурентоспроможної продукції. У багатьох випадках технологію можна модифікувати, вдосконалити, що сприяє продовженню її життєвого циклу, а отже, і терміну використання відповідної техніки. Проте, важливо вчасно зрозуміти, що існуюча технологія вичерпала свої можливості і потребує заміни.

Формування технологічної бази діяльності фермерських господарств перебуває під впливом позитивних і негативних чинників. До сприятливих факторів належить швидка адаптація фермерів до нових технологій, їх орієнтованість на потреби ринку і цінову ситуацію на вироблену продукцію, можливість впровадження інноваційних технологій землеробства та нових високопродуктивних сортів та гібридів. Проте нові технології вимагають значних коштів на придбання вартісного насіння, переобладнання або придбання техніки і сільськогосподарських машин. Обмеженість земельних ділянок є також стримуючим фактором розширення сівозмін та впровадження перспективних культур. Вважаємо за доцільне збільшити поінформованість фермерських господарств щодо можливості їх інноваційного технологічного розвитку на основі удосконалення діяльності дорадчих служб у регіонах та асоціацій фермерських господарств.

Вибір типу технології залежить від сфери, у якій фермерське господарство здійснює свою діяльність. Існують суттєві відмінності між виробничими технологіями у кожній галузі рос-

линництва і тваринництва. Виробничі технології у тваринництві є більш фондо- і трудомісткими, включають складні технічні системи утримання, годівлі тварин, прибирання приміщень. В основі технологій обслуговування певних видів сільськогосподарських тварин і птиці використовують різноманітні засоби виробництва, які не є універсальними. Якщо фермерське господарство планує змінити одну галузь тваринництва на іншу, це переважно вимагає придбання не тільки поголів'я, а й нового спеціального технічного оснащення, будівництва приміщень для утримання худоби і птиці, споруд для зберігання кормів, впровадження нових кормових культур до структури сівозміни для забезпечення кормової бази,

Невід'ємною частиною більшості виробничих технологій у рослинництві є технічні засоби і сільськогосподарські машини, за допомогою яких виконують окремі технологічні операції. Сучасні зразки виконують цілий ряд технологічних операцій одночасно — обробіток ґрунту, посів, внесення добрив і засобів захисту рослин, але їх ціна висока і недоступна для більшості фермерських господарств.

Андрійчук В.Г. наголошує на тому, що прийняття рішення щодо заміни застарілої техніки новою повинно бути обґрунтованим і вимагає аналізу співвідношення між постійними і змінними витратами, руху річних витрат на експлуатацію техніки впродовж строку експлуатації. Заміна старої техніки новою економічно доцільна лише тоді, коли витрати на утримання старої техніки на наступний рік перевищують середньорічні витрати на утримання нової техніки протягом усього терміну корисного використання [5, с. 281—289].

Отже, нові технології у рослинництві і тваринництві, сфері переробки сільськогосподарської продукції є основою забезпечення конкурентоспроможності фермерських господарств на ринку. Для вітчизняних фермерських господарств, що мають обмежені фінансові можливості, такі заходи переважно орієнтовані на підтримання наявної технічної бази шляхом капітального ремонту та модернізації.

Нагальною проблемою для фермерських господарств є придбання і використання різних видів техніки і супутнього знаряддя не зіставного за продуктивністю одне до іншого та для різних масштабів земельних ділянок.

Петров В.М. незадовільне технічне забезпечення вважає головною причиною низької продуктивності рослинництва у фермерських господарствах, адже не можна ефективно використовувати один лущильник на 49, а сівалку —

Таблиця 2. Наявність сільськогосподарської техніки у фермерських господарствах в Україні

Показники	Роки			2019 р. у % до 2017 р.
	2017	2018	2019	
Наявність на кінець року, одиниць				
Трактори	37248	40060	41783	112,2
Комбайни зернозбиральні	9093	9639	9986	109,8
Машини посівні та для садіння	23010	24537	26107	113,5
Машини для захисту сільськогосподарських культур	6842	8178	8857	129,5
У розрахунку на одне господарство, одиниць				
Трактори	1,12	1,21	1,29	115,2
Комбайни зернозбиральні	0,27	0,29	0,31	114,8
Машини посівні та для садіння	0,69	0,74	0,80	115,9
Машини для захисту сільськогосподарських культур	0,21	0,25	0,27	128,6

на 10—15 господарств. Автор ставить під сумнів об'єднання фермерів регіону на принципах взаємодопомоги і надання сільськогосподарської техніки для тимчасового використання після закінчення відповідних робіт у власних господарствах. Акцентує увагу на поглибленні складних проблем збереження техніки при експлуатації її декількома користувачами, фінансування технічних доглядів і ремонтів [6].

Аналіз рівня забезпечення технічними засобами фермерських господарств ускладнюється через нестачу необхідної статистичної інформації. Так, якщо у 2017 р. на основі офіційної статистики можна було провести порівняльний аналіз наявності сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільськогосподарських підприємствах за різними організаційно-правовими формами господарювання, то у 2020 р. залишились лише показники наявності техніки в фермерських господарствах за регіонами. Статистичний бюлетень "Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві" датовано 2016 р., а "Купівля матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб сільськогосподарськими підприємствами" містить загальну інформацію по підприємствах, не відображає окремо дані по фермерських господарствах.

Порівняльний аналіз наявності сільськогосподарської техніки в господарствах різних організаційно-правових форм свідчить, що у фермерських господарствах на початок 2018 р. загальна кількість тракторів була 37248 одиниць, або 28,8 % від загальної кількості наяв-

них у сільськогосподарських підприємствах. У розрахунку на одне господарство їх кількість становить 1,20, а у категорії товариств різного типу — 8,43, у приватних підприємствах — 6,41.

Фермерські господарства мали у користуванні 9093 зернозбиральних комбайнів 33,9 % від загальної кількості, проте у розрахунку на одне підприємство це лише 0,27 одиниць, водночас як у товариствах їх було 1,55, а у приватних підприємствах — 1,46. Машин посівних та для садіння було 223010 (0,69 на одне фермерське господарство), машин для захисту сільськогосподарських культур — 6842 (0,21). Отже, рівень технічного забезпечення фермерських господарств незадовільний і найнижчий серед інших організаційно-правових категорій сільськогосподарських підприємств.

У 2018 р. на одне господарство припадав один трактор, на чотири ФГ один зернозбиральний комбайн і на п'ять ФГ одна машина для захисту сільськогосподарських культур. Не змінилась ситуація і в наступні періоди (табл. 2).

За статистичними даними, кількість техніки у користуванні фермерських господарств у 2019 р. зросла, порівняно з 2017 р.: тракторів — на 12,2 %, зернозбиральних комбайнів — на 9,8 %, машин посівних та для садіння — на 13,5 %, машин для захисту сільськогосподарських культур — на 29,5 %. Тобто кількість техніки має тенденцію до зростання, але значна частина придбаної техніки і сільськогосподарських машин була у використанні. Це означає, що фермерські господарства мають фінансові ресурси для придбання техніки. Певну роль в оновленні технічного парку фермерських господарств відіграє державна підтримка.

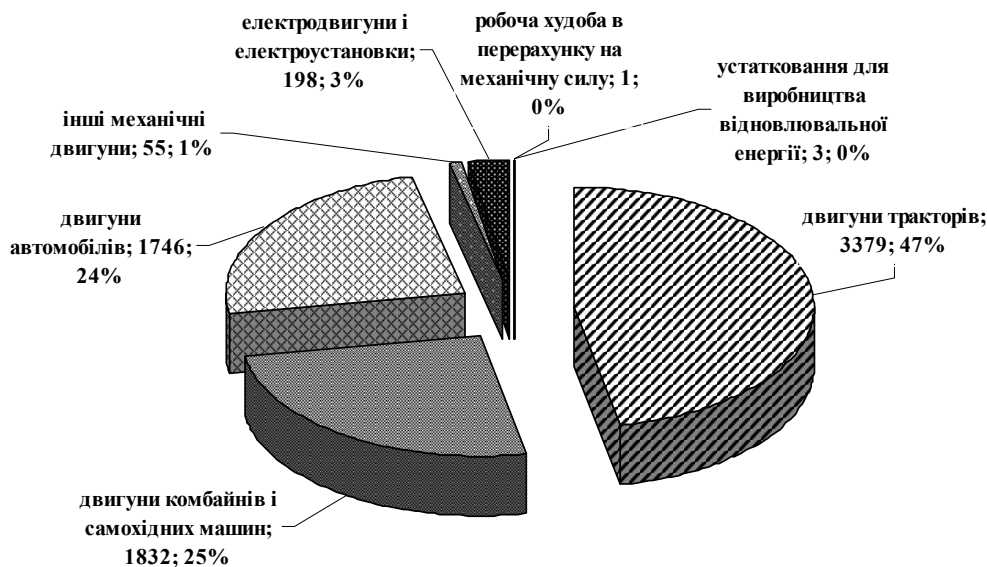

Рис. 1. Структура енергетичних потужностей фермерських господарств у 2018 р., тис. кВт годин

Підтвердженням того, що рівень матеріально-технічного забезпечення фермерських господарств незадовільний і найнижчий серед інших організаційно-правових форм аграрного сектору, є показник рівня енергетичних потужностей у розрахунку на одне підприємство. Якщо в середньому по Україні у 2018 р. на одне підприємство припадало 759 кВт, то на фермерське господарство — лише 234 кВт. Найбільш забезпеченими енергетичними потужностями були державні підприємства із середнім показником 3479 кВт, у кооперативах показник сягав 2660 кВт і у господарських товариствах — 2429 кВт. Такий низький рівень енергетичного забезпечення є свідченням дефіциту фінансових ресурсів та відсутності механізмів їх залучення у фермерських господарствах, більшість з яких є дрібними і середніми за розмірами. Навіть обсяги державної підтримки фермерів не покращили ситуацію з їх недосконалою матеріально-технічною базою. Цим обумовлений низький рівень конкурентоспроможності фермерських господарств на ринку.

Слід відзначити, що фермерам на початку діяльності були виділені лише земельні ділянки. Не маючи початкового капіталу, технічних і матеріальних ресурсів, на відміну від інших господарств, створених на основі діючих підприємств, фермерські господарства самостійно формували свою матеріально-технічну базу, що також негативно відобразилося на їх подальшому розвитку.

Визначена структура енергетичних потужностей у фермерських господарствах свідчить,

що найбільшу питому вагу мають двигуни тракторів — 47%, двигуни комбайнів і самохідних машин — 25%, двигуни автомобілів — 24% (рис. 1).

Отже, енергетичні потужності концентровані в основному у технічних засобах (96%), а стаціонарні енергетичні потужності займають близько 3% — це є свідченням того, що фермери за роки розвитку і реформування не створили бази зберігання, доведення до кондиції вирощеної продукції, не мають бази її переробки. Рівень енергетичних потужностей у розрахунку на одне фермерське господарство є найнижчим серед інших форм ведення бізнесу в аграрній сфері, що свідчить про дефіцит фінансових ресурсів та відсутність механізмів їх залучення у малі фермерські господарства. Проведений аналіз відображає реальний стан та низький рівень можливостей ефективного розвитку фермерських господарств у сучасних умовах.

Крім того, в умовах сучасного етапу земельної реформи кожне фермерське господарство ставить за мету приватизацію земельних ділянок. Саме для цього будуть консолідовані власні та позикові кошти. Тому для технічного і технологічного забезпечення виробничих процесів необхідна державна підтримка, здешевлення банківських кредитів, залучення інвестиційних ресурсів.

За інформацією Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України Уряд України затвердив Постанову про порядок здешевлення сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробниц-

Таблиця 3. Програма техніко-технологічного розвитку фермерських господарств

Напрями	Заходи
Науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи	Дослідження і розробка напрямів оновлення техніко-технологічної бази з визначенням: - мети заходів; - місця впровадження результатів; - виконавців; - строків початку та закінчення робіт; - кошторисної вартості; очікуваних результатів
Створення, освоєння нових і підвищення якості основних видів продукції	- Впровадження у виробництво нових видів продукції, розвиток нових напрямів і галузей виробництва, переробки сільськогосподарської продукції; - організація виробництва і господарських процесів; - розробка нових технологій, складання технологічних карт; - оптимізація матеріального забезпечення виробничих процесів; - сертифікація і стандартизація продукції
Запровадження прогресивних технологій, модернізація та механізація виробничих процесів	- Розробка та застосування нових технологій; - запровадження нових видів техніки і сільськогосподарських машин; - капітальний ремонт і модернізація наявних технічних засобів; - зниження рівня ручної праці; - механізація виробництва
Підведення результатів здійснення заходів технічного розвитку	- За окремими напрямами технічного розвитку: зниження матеріальних витрат і собівартості товарної продукції; - приріст виробничих потужностей виробництва; - відносне вивільнення працівників і оборотних засобів

Джерело: адаптовано за [9, с. 236-239].

тва для аграріїв на 25%, що сприятиме оновленню машинно-тракторного парку виробників. Постановою удосконалюються та уточнюються окремі норми та положення порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва, зокрема в частині надання можливості сільськогосподарським товаровиробникам отримати компенсацію вартості техніки та обладнання, придбаних у жовтні — листопаді 2019 р., за рахунок коштів, передбачених у державному бюджеті на 2020 р. на означені цілі. Компенсація надаватиметься сільськогосподарським товаровиробникам на безповоротній основі у розмірі 25% вартості техніки та обладнання [7].

У 2020 р. на здешевлення компенсації техніки та обладнання вітчизняного виробництва виділено з бюджету 1 млрд грн. Це відшкодування обсягів підтримки не виплачених у 2019 р. та збільшення обсягів реалізації вітчизняної техніки від 15% у 2020 р. Очікувані надходження податків і зборів у 2020 р. від учасників програми та суміжних виробництв становитимуть близько 2 342,3 млн грн, з яких більше 550 млн грн — це податки на фонд оплати праці.

На програми розвитку фермерства та кооперативів виділено 400 млн грн. Це часткова компенсація витрат, пов'язаних з наданими сільськогосподарськими дорадчими послугами — 10 млн грн та фінансова підтримка сільськогосподарськими кооперативам — 30 млн грн для збільшення кількості об'єктів місцевої пе-

реробки сільськогосподарської продукції та зростання рівня зайнятості сільського населення. На фінансову підтримку розвитку фермерських господарств виділено 185 млн грн, сімейним фермерським господарствам через механізм доплати на користь застрахованих осіб — 215 млн грн. Підтримка за цим напрямом спрямована на збільшення кількості об'єктів місцевої переробки сільськогосподарської продукції, збільшення рівня зайнятості сільського населення, підвищення рівня знань та вмінь сільського населення у провадженні сільськогосподарської діяльності [8].

Технічний розвиток фермерського господарства — це процес формування і вдосконалення техніко-технологічної бази господарства, який повинен постійно орієнтуватися на результати його виробничо-господарської, комерційної діяльності.

Розробка плану техніко-технологічного розвитку фермерського господарства дозволить систематизувати процеси за певними періодами, галузями і видами виробництва, організувати матеріальне і фінансове забезпечення, мобілізувати трудові ресурси для реалізації поставлених завдань.

Витрати на утримання техніки у фермерських господарствах зростають у зв'язку із підвищенням рівня технічного забезпечення виробництва необхідними робочими і силовими машинами, зростанням цін на паливно-мастильні матеріали, запасні частини для поточного і капітального ремонту. Впровадження режиму економії витрат передбачає недопущення не-

виправданого зростання витрат на утримання техніки, їх оптимізація, удосконалення внутрішньогосподарського механізму формування окремих елементів витрат [5, с. 284].

Критерієм раціональної організації машино-тракторного парку є забезпечення найвищої продуктивності машин при найменшій собівартості 1 га робіт. Цього досягають завдяки правильному комплектуванню машино-тракторних агрегатів, складанню графіків використання машин, управлінню режимом роботи машин, поліпшенню способів організації робочих процесів [10, с. 157].

Для всієї сукупності проведених заходів слід вести постійний аналіз загальних результатів діяльності; динаміки основних техніко-економічних показників, ефективності використання засобів праці і трудових ресурсів.

ВИСНОВКИ

Формування техніко-технологічної бази фермерських господарств є комплексним процесом, що поєднує в єдину систему організаційні, виробничі та фінансові ресурси, спрямований на підвищення ефективності та результативності виробничо-господарської та комерційної діяльності. Метою удосконалення технічних засобів і технологій є підвищення якості і конкурентоспроможності продукції на ринку. Невід'ємними складовими сучасного техніко-технологічного розвитку фермерських господарств є ресурсо- і енергозберігаючі технології, підвищення рівня механізації виробничих процесів, створення умов для підвищення продуктивності і безпеки праці, екологізація виробництва і охорона навколишнього середовища.

З роки розвитку і реформування у структурі енергетичних ресурсів фермерських господарств переважають засоби механізації виробничих процесів у рослинництві, за відсутності бази зберігання, доведення до кондиції вирощеної продукції, переробки.

Враховуючи специфіку діяльності та проблеми забезпечення технічними засобами категорії фермерських господарств, доцільно вести постійний статистичний облік та відображати цю інформацію на рівні країни і регіонів щодо рівня їх забезпечення, оновлення основними видами сільськогосподарської техніки і сільськогосподарських машин, наявності та структури енергетичних потужностей, рівня забезпечення у розрахунку на одне господарство і 1000 га відповідної площі.

Для фермерських господарств важливі технології, які дають змогу постійно вдос-

коналювати здатність продукції задовольнити потреби споживачів, виробити продукти з новими якостями, що забезпечить зростання обсягів продажу і доходів. У технічному розвитку необхідно визначати пріоритетні заходи, відповідно до загальних цілей фермерського господарства на кожному етапі його функціонування, зокрема щодо забезпечення конкурентоспроможності продукції на ринку на основі підвищення її якості; розробки і широкого впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій; скорочення витрат живої праці, поліпшення умов і безпеки виробничих процесів; екологізації виробництва продукції і охорони навколишнього середовища. Тенденції якісної зміни техніко-технологічної бази виробництва у фермерських господарствах визначають основні вимоги, які слід враховувати за формування матеріально-технічної складової та обґрунтування стратегії її технологічного оновлення.

Перспективи подальших досліджень пов'язані із визначенням ефективності використання матеріальних ресурсів і технічних засобів у фермерських господарствах.

Література:

1. Анисенко О.В., Бондаревський Р.О. Сучасний стан фермерських господарств в Україні та їх розвиток. *Агросвіт*. 2018. №3. С. 37—40.
2. Прокопишин О.С. Покращання технічного забезпечення фермерських господарств як спосіб формування конкурентних переваг. Глобальні та національні проблеми економіки. *Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. 2018. Вип. 23. С. 292—295.
3. Агеєва І.В. Матеріально-технічне забезпечення фермерських господарств. *Університетські наукові записки. Таврійський державний агротехнологічний університету*. 2013. №2 (46). С. 165—170.
4. Іванченко В. О., Крячко В. Г. Агролізінг як специфічний вид інвестування. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2012. Вип. 22 (2). С. 107—112.
5. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник. 2-ге вид., доп. і перероблене. К.: КНЕУ, 2002. 624 с.
6. Петров В.М. Технічне забезпечення фермерських господарств Харківської області. URL: <http://dSPACE.knau.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/267/1/%96.pdf> (дата звернення 26.03.2020).

7. В Україні затверджено порядок здешевлення сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва для аграріїв. URL: <https://propozitsiya.com/ua/v-ukrayini-zatverdzheno-poryadok-zdeshevlennya-sg-tehniki-vitchiznyanogo-virobnictva-dlya-grariyiv?fbclid=IwAR1HwMzg2PnZS8G5GYobqXdwGlxlGey5-vwqxrmGEaO3le4qegcMv8WPOVFo> (дата звернення 10.03.2020).

8. Держпідтримка аграріїв 2020. Кредити, тваринництво, фермерство, техніка, садівництво. URL: https://agropolit.com/spetsproekty/694-derjpidtrimka-agrariyiv-2020-krediti-tvarinnitstvo-fermerstvo-tehnika-sadivnitstvo?fbclid=IwAR2qqHf8WvqVKBk9XfcCMEE-lfI4aJvJHmPSfrDqpNfaTZw4__Ya2T28C_6M (дата звернення 10.03.2020).

9. Шарко М.В., Мешкова-Кравченко Н.В., Радкевич О.М. Економіка підприємства: навч. посібник. Херсон: Олді-Плюс, 2014. 436 с.

10. Березівський П.С., Губені Ю.Е., Михалюк Н.І. Організація виробництва і підприємницької діяльності в аграрних формуваннях: навчальний посібник / За ред. П.С. Березівського. Львів: "Українські технології", 2002. 536 с.

11. Сільське господарство України за 2019 рік: статистичний збірник / За ред. Прокопенко О.К.: Державна статистична служба України, 2020. 230 с.

References:

1. Anysenko, O.V. and Bondarevs'kyj, R.O. (2018), "The current state of farms in Ukraine and their development", *Ahrosvit*, vol. 3, pp. 37—40.

2. Prokopyshyn, O.S. (2018), "Improving the technical support of farms as a way to create competitive advantages", *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky. Visnyk Mykolaivs'koho natsional'nohoj universytetu imeni V.O. Sukhomlyns'koho*, vol. 23, pp. 292—295.

3. Ahieieva, I.V. (2013), "Logistics of farms", *Universytets'ki naukovy zapysky. Tavrijs'kyj derzhavnyj ahrotekhnolohichnyj universytetu*, vol. 2 (46), pp. 165—170.

4. Ivanchenko, V.O. and Kriachko, V.H. (2012), "Agroleasing as a specific type of investment", *Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 22 (2), pp. 107—112.

5. Andrijchuk, V.H. (2002) *Ekonomika ahrarnykh pidpryiemstv* [Economics of agricultural enterprises], KNEU, Kyiv, Ukraine.

6. Petrov, V.M. (2004), Technical support of farms of Kharkiv region, available at: <http://dspace.knau.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/267/1/%96.pdf>. (Accessed 26 March 2020).

7. Propozitsiya (2020), "In Ukraine, the procedure for reducing the cost of agricultural machinery of domestic production for farmers has been approved", [Online], available at: <https://propozitsiya.com/ua/v-ukrayini-zatverdzheno-poryadok-zdeshevlennya-sg-tehniki-vitchiznyanogo-virobnictva-dlya-agrariyiv?fbclid=IwAR1HwMzg2PnZS8G5GYobqXdwGlxlGey5-vwqxrmGEaO3le4qegcMv8WPOVFo>. (Accessed 10 March 2020).

8. Agropolit.com. (2020), "State support of farmers 2020. Loans, animal husbandry, farming, machinery, horticulture", available at: https://agropolit.com/spetsproekty/694-derjpidtrimka-agrariyiv-2020-krediti-tvarinnitstvo-fermerstvo-tehnika-sadivnitstvo?fbclid=IwAR2qqHf8WvqVKBk9XfcCMEE-lfI4aJvJHmPSfrDqpNfaTZw4__Ya2T28C_6M (Accessed 10 March 2020).

9. Sharko, M.V. Mieshkova-Kravchenko, N.V. and Radkevych, O.M. (2014), *Ekonomika pidpryiemstva* [Business Economics], Oldi-Plus, Kherson, Ukraine.

10. Bereziv's'kyj, P.S. Hubeni, Yu.E. and Mykhaliuk, N.I. (2002) *Orhanizatsiia vyrobnytstva i pidpryiemnyts'koi diial'nosti v ahrarnykh formuvanniakh* [Organization of production and entrepreneurial activity in agrarian formations], *Ukrains'ki tekhnolohii*, Lviv, Ukraine.

11. State Statistics Service of Ukraine (2020), "Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy za 2019 rik. Statystychnyj zbirnyk" [Agriculture of Ukraine for 2019: statistical collection], *Derzhavna statystychna sluzhba Ukrainy*, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2020 р.

www.dy.nauka.com.ua

Електронне фахове видання

**ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток**

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net
тел.: (044) 223-26-28, (044) 458-10-73